

KAZIMIERZ MAKOSA

Rola lasotwórcza dębu na siedliskach RDLP w Gdańsku*

Forest-forming Role of Oak on the Sites
of the Gdańsk Regional Directorate of State Forests

Wstęp

Lasy na terenie RDLP Gdańsk mają na żyzniejszych siedliskach przeważnie charakter lasów bukowych i bukowo-mieszanych, znamienych dla Krainy Bałtyckiej, a znacznie rzadziej lasów z panującym dębem w drzewostanie. Buk na teren Pomorza wkroczył z zachodu i to stosunkowo późno, bo pod koniec okresu atlantyckiego (ok. 5 tys. lat temu) a rozprzestrzenił się w okresie subborealnym i subatlantyckim. Jeszcze przed tysiącem lat w Puszczy Darżlubskiej miał znacznie mniejszy udział w składzie drzewostanów. Występował w naszych lasach głównie w formie domieszki w drzewostanach z panującym dębem. Ale jako gatunek ekspansywny i cienioznośny opanował z czasem w dużej mierze i nadal opanowuje odpowiadające mu siedliska zajmowane przez inne gatunki liściaste, a zwłaszcza przez dąb. Dąb ze względu na cenne drewno był od dawna szeroko użytkowany do celów gospodarczych, a nad Bałtykiem również do budowy łodzi i statków. Stąd też udział dębu w naszych lasach, pomimo że był przedmiotem szczególnej troski panujących, a nawet dorodniejsze egzemplarze opatrywane były klejmem książęcym, stopniowo ulegał zmniejszeniu, a miejsce jego sukcesywnie zajmował i jeszcze współcześnie zajmuje buk. Dużo też siedlisk odpowiednich dla dębu zajęło rolnictwo.

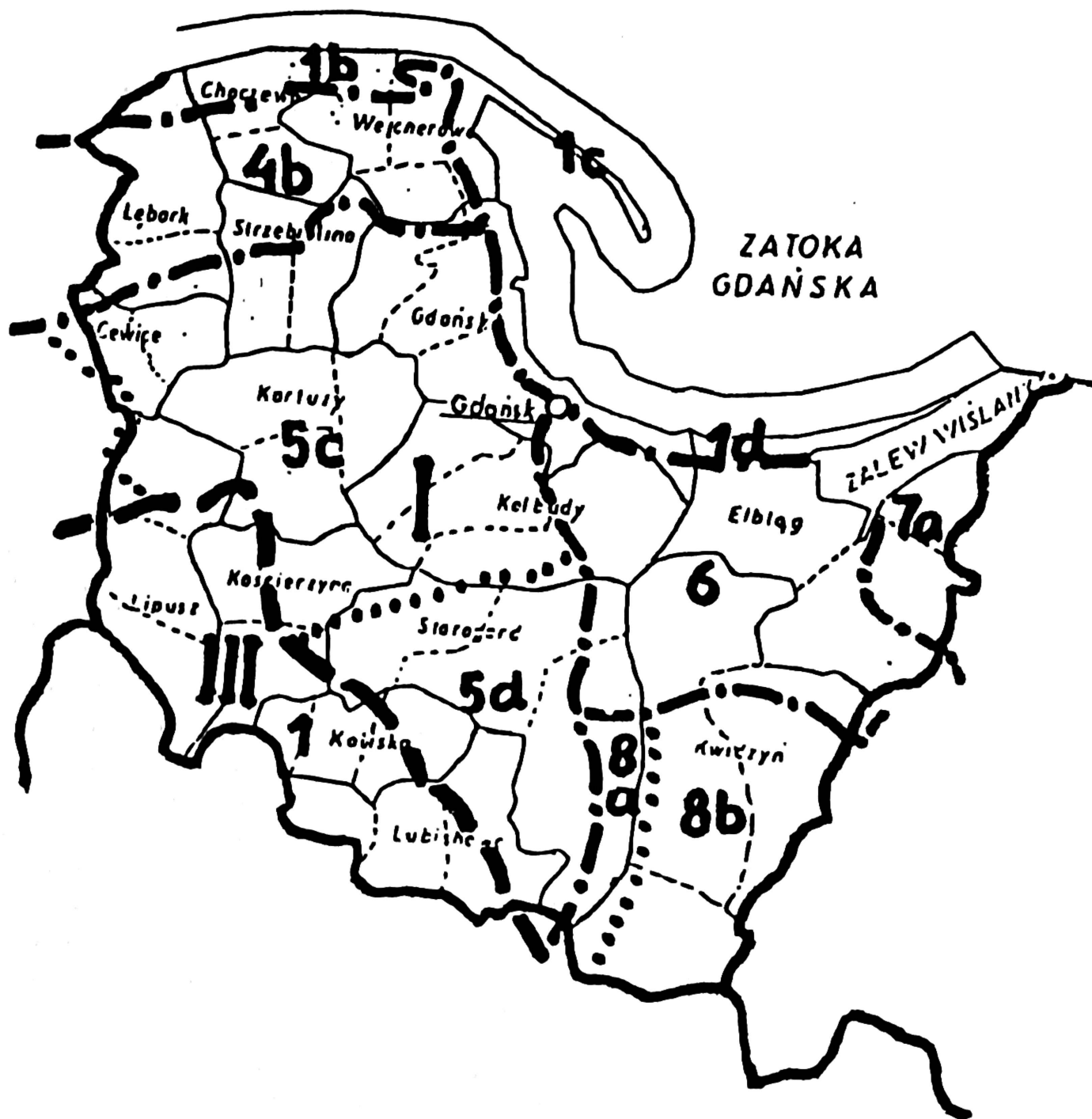
Starania leśników zmierzają obecnie do przywrócenia dębowi jego naturalnej potencjalnej roli lasotwórczej na odpowiednich mu siedliskach w naszych lasach.

---

* Jest to referat wygłoszony na konferencji terenowej PTL Oddział w Gdańsku nt. "Stan dębu w drzewostanach RDLP Gdańsk oraz możliwości jego hodowli i wykorzystania".

Warunki przyrodniczo-leśne

Geograficznie obszar RDLP Gdańsk obejmuje na północy: wschodnią część Pobrzeża Koszalińskiego i całe Pobrzeże Gdańskie, z Mierzeją Helską i Wiślaną, Żuławami Wiślаныmi i Wzniesieniami Elbląskimi. Główną jego część stanowi wschodnia część Pojezierza Wschodniopomorskiego, dzielące się na morenowe Pojezierze Kaszubskie, Pojezierze

RYC. Jednostki regionizacji przyrodniczo-leśnej RDLP Gdańsk

I. Kraina Bałtycka: 1. Dzielnica Pasa Nadmorskiego; b. Mezoregion Wybrzeża Słowińskiego, c. Mezoregion Helski, d. Mezoregion Mierzei Wiślanej. 4. Dzielnica Pobrzeża Słowińskiego; b. Mezoregion Wysoczyzny Żarnowieckiej. 5. Dzielnica Pojezierza Drawsko-Kaszubskiego: c. Mezoregion Pojezierza Kaszubskiego, d. Mezoregion Pojezierza Starogardzkiego. 6. Dzielnica Żuław Wiślanych. 7. Dzielnica Elbląsko-Warmińska. a. Mezoregion Wzniesień Elbląskich. 8. Dzielnica Pojezierza Iławsko-Brodnickiego: a. Mezoregion Doliny Kwidzyńskiej, b. Mezoregion Pojezierza Iławskiego. III. Kraina Wielkopolsko-Pomorska: 1. Dzielnica Borów Tucholskich. Granice: — RDLP, --- Krainy, -• -• - Dzielnicy, •••• Mezoregionu przyrodniczo-leśnego.

Starogardzie i Pojezierze Iławskie oraz sandrową równinę Borów Tucholskich, należąca do Pojezierza Południowopomorskiego.

Pod względem regionalizacji przyrodniczo-leśnej omawiamy teren leży głównie w Krainie I — Bałtyckiej, a tylko część południowo-zachodnia należy do Krainy III — Wielkopolsko-Pomorskiej (ryc.). Obszar leżący w granicach Krainy Bałtyckiej jest podzielony na dzielnice i mezoregiony przyrodniczo-leśne. Brzegi Bałtyku wyodrębnione są w Dzielnicę Pasa Nadmorskiego (I.1), o lesistości ok. 30% i ubogich siedliskach, głównie wydmych borów nadmorskich, należących do nadleśnictw: Choczewo, Wejherowo, Gdańsk i Elbląg. Na północy po pradolinę Redy-Łeby — to mezoregion Wysoczyzny Żarnowieckiej Dzielnicy Pojezierza Drawsko-Kaszubskiego (I.4.b.), o lesistości ponad 35%, z wysokim procentem siedlisk lasowych (ponad 40%) i znacznym udziałem dębu jako gatunku panującego (5–10% pow., dla porównania — buka ok. 12%); należą tu Nadl. Lębork, Choczewo, Wejherowo. Dalej na południe leży bogato urzeźbiony mezoregion Pojezierza Kaszubskiego (I.5.c), o lesistości ok. 30%, dużym udziałem siedlisk lasowych (ok. 45%) i zróżnicowanym występowaniem drzewostanów z panującym dębem od ok. 2% powierzchni w Nadl. Gdańsk i Kartuzy do ok. 8% w Nadl. Kolbudy, Strzebielino i Cewice. Południowa część obszaru dyrekcji gdańskiej, między Borami Tucholskimi a Wisłą — to mezoregion Pojezierza Starogardzkiego (I.5.d) z Nadl. Starogard, o małej lesistości (ok. 22%), lecz bardzo dużym procencie siedlisk lasowych (ponad 75%) i znacznym udziale drzewostanów z panującym dębem (ok. 8% pow.). Dzielnicą Żuław Wiślanych (I.6) jest wybitnie rolnicza, bezleśna, występują tylko fragmenty lasów łągowych (ok. 0,3%). Mezoregion Wzniesień Elbląskich (I.7.d) w Dzielnicy Elbląsko-Warmińskiej, o lesistości ok. 24%, z Nadl. Elbląg, o dużej ilości siedlisk lasowych (ok. 65%) i dużym udziale drzewostanów z panującym dębem (powyżej 11%). Zachodnią część Dzielnicy Pojezierza Iławsko-Brodnickiego — mezoregionu Pojezierza Iławskiego (I.8.b), o dość wysokim procencie siedlisk lasowych (ponad 40%) i drzewostanów z panującym dębem (ok. 7%) zajmuje Nadl. Kwidzyn.

Południowo-zachodnia część dyrekcji gdańskiej, należąca do Krainy III-Wielkopolsko-Pomorskiej i Dzielnicy Borów Tucholskich (III.1), obejmuje w przybliżeniu Nadl.: Lipusz, Kościerzynę, Kaliska i Lubichowo. Nadleśnictwa te są siedliskowo ubogie, głównie borowe. Bory zajmują ok. 85–90 powierzchni z dominacją Bśw — ok. 60–70% i ok. 20% borów mieszanych, a niskim udziałem siedlisk lasów mieszanych 4–13% i nikłym Lśw od 0,5% (Nadl. Lipusz) do ok. 3% (Nadl. Kaliska). Stąd też powierzchnia drzewostanów z panującym dębem jest nieznaczna — ok. 1–2% żyźniejszych siedlisk. W borowych tych nadleśnictwach są jednak znaczne powierzchnie siedlisk borów mieszanych i lasów mieszanych, gdzie dąb wprawdzie występuje lecz w niewielkim udziale. Udział dębu powinno się zwiększyć zarówno ze względów gospodarczych jak i biocenotycznych, tym bardziej, że buk na tym terenie ze względów klimatyczno-siedliskowych ma ograniczoną rolę lasotwórczą.

W całościowej problematyce produkcyjnej hodowli dębu w gdańskiej RDLP Dzielnicą Borów Tucholskich odgrywa małą rolę. Główną więc bazę hodowli dębu stanowią nadleśnictwa leżące w granicach Krainy Bałtyckiej, o dużej powierzchni siedlisk lasowych stosownych do hodowli dębu i znacznym udziale drzewostanów dębowych.

Siedliska i drzewostany z panującym dębem

Udział dębu w składzie gatunkowym drzewostanów na poszczególnych siedliskach wykazany jest w tabelach powierzchniowo-masowych operatów urzędniowych tylko jako gatunku panującego, a pomija się występowanie dębu w formie domieszki, w której gatunek też często występuje. Nie daje to możliwości przedstawienia pełnej roli lasotwórczej dębu w naszych lasach, lecz tylko jako gatunku panującego w drzewostanie.

Powierzchnię drzewostanów z panującym dębem przedstawiono w formie załączonej tabeli. W tabeli tej występowanie dębu podano nadleśnictwami, uporządkowanymi według jednostek regionalizacji przyrodniczo-leśnej, z zaznaczeniem powierzchni leśnej nadleśnictwa i okresu operatu urządzania lasu, oraz typami siedlisk z podaniem ich powierzchni w ha i % powierzchni leśnej nadleśnictwa, a także powierzchni drzewostanów z panującym dębem w ha i % powierzchni danego typu siedliskowego lasu. W tabeli tej zestawiono wszystkie nadleśnictwa i żyźniejsze typy siedliskowe lasu odpowiednie dla dębu, a więc świeże i wilgotne siedliska borów mieszanych, lasów mieszanych i lasów.

Jak z przedstawionych danych wynika występowanie dębu jest wyraźnie zróżnicowane, głównie w zależności od warunków siedliskowych i to zarówno w sensie edaficzno-siedliskowym, ujętym w jednostkach typologicznych siedliska, jak i fizjograficzno-siedliskowym, wyrażającym się w jednostkach regionizacji przyrodniczo-leśnej. **Na siedliskach borów mieszanych** procent drzewostanów z panującym dębem jest ogólnie mały i wynosi średnio ok. 1,5% powierzchni tych siedlisk (w ujęciu całej dyrekcji gdańskiej ok. 0,3%), natomiast **na siedliskach lasowych** procent ten wynosi średnio ponad 7 (w ujęciu całej dyrekcji ok. 4,3%). Aczkolwiek dąb występuje już w borach mieszanych, wchodząc do górnego piętra drzewostanów sosnowych, to dobre rezultaty hodowlane daje dopiero na siedliskach lasowych. Zatem siedliska lasowe są tu bliżej i szczegółowiej rozpatrywane. Ponadto wyraźnie widać, że areal siedlisk lasowych w nadleśnictwach Dzielnicy Borów Tucholskich jest stosunkowo mały, rzędu kilku do kilkunastu procent, a we wszystkich nadleśnictwach znajdujących się w Krainie Bałtyckiej duży — od ok. 30 do 85% powierzchni leśnej nadleśnictwa. Z tego względu nadleśnictwa te, o dużym areale siedlisk lasowych, potraktowano w zestawieniu tym również w sposób wyodrębniony.

Tak więc spośród siedlisk lasowych w **lasach mieszanych (LM)** tych 11 nadleśnictw Krainy I, o łącznym areale ok. 76 tys. ha (co stanowi ok. 40% pow. leśnej nadl. w Krainie I, a ok. 30% pow. leśnej całej dyrekcji), stosunkowo duży udział drzewostanów z panującym dębem w lasach mieszanych wykazują Nadleśnictwa: Choczewo i Elbląg (17 i 10% pow. LM) nieco mniej — Kolbudy, Strzebielino i Kwidzyn oraz w Krainie III Nadl. Lipusz (ok. 7–9% pow. LM), mały procent (ok. 3% pow. LM) jest w Nadl. Gdańsk i Kartuzy.

Siedliska lasu świeżego o areale ok. 33 tys. ha (ok. 17% pow. leśnej leżącej w Krainie I i ok. 12% pow. leśnej całej dyrekcji) wykazują średnio ok. 10% udział powierzchni drzewostanów z panującym dębem. I tu również zaznaczają się znaczne różnice między nadleśnictwami: duży procent (ok. 14%) wykazują Nadl. Elbląg i Starogard, oraz z Krainy III — Lubichowo, a Nadl. Lębork (+Cewice) nawet 24%, natomiast wyjątkowo mały (poniżej 3%) — Strzebielino, Gdańsk i Kartuzy. Niewielki udział drzewostanów z panującym dębem na siedliskach Lśw w tych nadleśnictwach nie ma uzasadnienia w warunkach przyrodniczych, gdyż nadleśnictwa na podobnych terenach, leżących zarówno bardziej na

TABELA

Zestawienie powierzchni żyźniejszych świeżych i wilgotnych typów siedliskowych lasu (ha i % pow. leśnej) oraz drzewostanów z panującym dębem (ha i % pow. typu siedl. lasu) w RDLP Gdańsk [według danych z tabel powierzchniowo-miąższościowych w operatach urządzania lasu {stan z lat 1980–1991} oraz zaktualizowanego stanu na 1.1.1992]

Jednostka regionalna	Nadleśnictwo	Okres urzędzeniowy	Pow. leśna	Lp.	BMśw		BMw	
					ha	%	ha	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kraina I	Lębork (+ Cewice)	1980–89	27 984	1	10144	36,4	354	1,9
4b	Choczewo	1982–91	15 975	2	285	2,8	2	0,4
					2939	18,4	211	1,3
	Wejherowo	1983–92	17 271	3	43	1,5	0	0
					3189	18,5	120	0,7
					31	1,0	1	0,8
5c	Strzebielino	1980–89	16 199	4	6150	38,0	119	0,7
					202	3,3	3	2,5
	Gdańsk	1982–91	18 737	5	3323	17,7	23	0,1
					64	1,9	0	0
	Kartuzy	1987–96	16 417	6	3338	20,3	19	0,1
					11	0,3	0	0
	Kolbudy	1986–95	18 200	7	1930	10,6	16	0,1
					11	0,6	0	0
5d	Starogard	1989–98	19 877	8	2746	13,8	43	0,2
					4	0,1	0	0
7a	Elbląg	1986–95	15 706	9	1762	11,2	190	1,2
					35	2,0	9	4,7
8b	Kwidzyn	1984–93	22 462	10	9557	42,5	361	1,6
					120	1,2	0	0
Kraina III	Lipusz	1988–97	21 081	11	5694	27,0	74	0,3
1					12	0,2	0	0
	Kościerzyna	1988–97	15 848	12	3241	20,4	31	0,2
					12	0,4	0	0
	Kaliska	1991–2000	18 463	13	4200	22,7	23	0,1
					5	0,1	0	0
	Lubichowo	1979–88	25 777	14	4106	15,9	493	1,9
					12	0,3	6	1,2
Razem								
	— w Krainie I Bałtyckiej		188 828	15	45078	23,1	1636	0,9
					806	1,4	15	0,3
	— w Krainie III Wielkopól.-Pomorskiej		81 169	16	17241	21,2	621	0,8
					41	0,2	6	1,0
Łącznie w RDLP Gdańsk			269 997	17	62319	23,1	2257	0,8
					847	1,4	21	0,9

TABELA cd. (w prawą stronę)

Nadleśnictwo	LMśw		LMw		Lśw		Lw		Ll	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>
Lębork	7766	27,7	98	0,3	1221	4,4	31	0,1	0	0
+ Cewice	411	5,3	12	12,2	296	24,2	9	29,0	0	0
Choczewo	5644	35,3	239	1,5	1307	8,2	47	0,3	34	0,2
	946	16,8	2	0,1	66	5,0	4	8,5	0	0
Wejherowo	7367	42,6	72	0,4	3475	20,1	43	0,2	32	0,2
	437	5,9	7	9,7	172	4,9	2	4,6	0	0
Strzebielino	6225	38,4	41	0,2	925	5,7	19	1,2	0	0
	555	8,9	18	43,9	12	1,3	0	0	0	0
Gdańsk	10689	57,0	9	0,1	3322	17,7	28	0,1	3	0
	314	2,9	0	0	67	2,7	7	25,0	0	0
Kartuzy	10130	61,7	22	0,1	1028	6,3	16	0,1	1	0
	241	2,4	0	0	30	2,9	0	0	0	0
Kolbudy	11797	64,8	79	0,4	3490	19,2	92	0,5	30	0,2
	963	8,2	4	5,1	341	9,8	1	1,1	4	13,3
Starogard	8359	42,0	223	1,1	7049	35,5	141	0,7	94	0,5
	301	3,6	9	4,0	984	13,9	26	18,4	8	34,4
Elbląg	2367	15,1	22	0,1	7369	46,9	259	1,6	212	1,3
	250	10,6	3	13,6	898	12,2	14	5,9	2	0,9
Kwidzyn	5338	23,7	59	0,3	3646	16,2	97	0,4	273	1,2
	396	7,4	6	10,2	376	10,4	19	19,6	3	1,1
Lipusz	2160	10,2	21	0,1	110	0,5	9	0,1	0	0
	188	8,7	2	9,5	1	0,9	0	0	0	0
Kościerzyna	2068	13,0	19	0,1	129	0,8	7	0,1	2	0
	27	1,3	1	5,3	7	5,4	0	0	0	0
Kaliska	1625	8,8	9	0,1	584	3,2	3	0	0	0
	28	1,7	0	0	32	5,5	0	0	0	0
Lubichowo	1091	4,2	116	0,4	270	1,0	9	0,1	0	0
	21	1,9	6	5,1	37	13,7	2	22,2	0	0
Razem										
— w Krainie I										
Bałtyckiej	75682	40,1	864	0,5	32832	17,4	773	0,4	679	0,3
	4814	6,4	61	7,1	3244	9,9	82	10,6	18	2,7
— w Krainie III										
Wlkp.-Pomorskiej	6944	8,5	165	0,2	1093	1,3	28	0,1	2	0
	264	4,1	9	4,4	77	7,4	2	7,1	0	0
Łącznie w RDLP										
w Gdańsku	82626	30,6	1029	0,4	33925	12,6	801	0,3	881	0,2
	5099	6,1	70	6,5	3341	9,8	84	10,5	20	2,7

TABELA cd. (w prawą stronę)

Nadleś- nictwo	Razem				Łącznie		Wg aktualizacji na 1.1.1992 r.	
	BM		LM + L		ha	%	ha	%
	ha	%	ha	%				
21	22	23	24	25	26	27	28	29
Lębork	10678	38,3	9116	32,6	19794	70,7		
+ Cewice	287	2,7	728	8,0	1015	5,1	2113	10,4
Choczewo	3150	19,7	7271	45,5	10421	65,0		
	43	1,4	1018	14,1	1061	10,2	1230	11,8
Wejherowo	3309	19,2	10989	63,4	14298	82,8		
	32	1,0	618	5,6	650	4,6	705	4,9
Strzebielino	6269	38,7	7210	44,5	13479	83,2		
	205	3,3	585	8,1	790	5,9	924	6,8
Gdańsk	3346	17,8	14051	75,0	17397	92,8		
	64	1,9	388	2,8	452	2,6	403	2,3
Kartuzy	3357	20,4	11197	68,2	14554	88,6		
	11	0,3	271	2,4	282	1,9	327	2,2
Kolbudy	1946	10,7	15488	85,1	17434	95,8		
	11	0,6	1313	8,5	1324	7,6	1594	9,1
Starogard	2789	14,0	15866	79,8	18655	93,8		
	4	0,1	1328	8,4	1332	7,1	1535	8,2
Elbląg	1952	12,2	10229	65,1	12181	77,6		
	44	2,2	1167	11,4	1211	9,9	1368	11,2
Kwidzyn	9918	44,1	9414	41,9	19331	86,1		
	120	1,2	802	8,5	922	4,8	1389	7,2
Lipusz	5768	27,4	2300	10,9	8068	38,8		
	12	0,2	191	8,3	203	2,5	64	0,8
Kościerzyna	3272	20,6	2225	14,0	5497	34,7		
	12	0,4	35	1,6	47	0,8	8	0,1
Kaliska	4223	22,8	2221	12,0	6444	34,9		
	5	0,1	60	2,7	65	1,0	88	1,4
Lubichowo	4599	17,9	1486	5,8	6085	23,8		
	18	0,4	66	4,3	84	1,5	78	1,3
Razem								
w Krainie	46714	24,7	110830	58,6	157544	83,4		
I	821	1,7	8218	7,4	9039	5,7	11588	7,3
w Krainie	17862	22,0	8232	10,1	26094	32,1		
III	47	0,2	352	4,3	399	1,5	238	0,9
Łącznie	64576	23,9	119062	44,1	183638	68,0		
RDLP	868	1,3	8570	7,2	9438	5,1	11826	6,4

północ (Lębork, Choczewo, Wejherowo) jak i na południe (Starogard) wykazują znacznie większy udział drzewostanów z panującym dębem w tym samym typie siedliskowym lasu. Należy się tu dopatrywać raczej przyczyn gospodarczych, a głównie doceniania wartości gospodarczej dębu w porównaniu z bukiem i przywracania jego naturalnej roli lasotwórczej. Możliwe jest więc, gospodarczo oraz przyrodniczo uzasadnione, zwiększenie w wymienionych i innych nadleśnictwach udziału dębu w drzewostanach Łśw do poziomu występującego w przodujących pod tym względem nadleśnictwach, a więc ok. 20–30%. Nie muszą przy tym być to tylko drzewostany z panującym dębem, lecz także ze znacznym udziałem dębu w składzie drzewostanu, stosownie do siedliska i uwarunkowań hodowlanych.

Siedliska lasu wilgotnego, o ogólnej powierzchni ponad 800 ha (ok. 0,3%), są szczególnie przydatne, z natury rzeczy, do hodowli drzewostanów dębowych. Na siedliskach tych drzewostany z panującym dębem występują średnio na ok. 11% powierzchni. W kilku nadleśnictwach powierzchnia ta wynosi 20–30% (Lębork, Gdańsk, Kwidzyn, Starogard), co nie jest jednak zadowalające, bo w tym żyznym typie siedliska jest przyrodniczo uzasadniona i gospodarczo pożądana bez wyjątku hodowla drzewostanów dębowych i jesionowo-dębowych.

Las łęgowy — Lł, o łącznej powierzchni ok. 650 ha (0,2%), stanowi areal wprawdzie niewielki, ale są to siedliska bardzo żyzne, stosowne do hodowli drzewostanów dębowych i jesionowo-dębowych. Obecnie na siedliskach tych drzewostany z panującym dębem zajmują średnio około 3% ich powierzchni, co wymownie świadczy o niewłaściwym na ogół zagospodarowaniu tych siedlisk. Jedynie w Nadl. Starogard i Kolbudy drzewostany z panującym dębem zajmują ok. 15–30% powierzchni Lł.

Las łęgowy na naszym terenie występuje w dwóch zasadniczych formach. Pierwszy — to las łęgowy w dolinach większych rzek, a więc Wisły i Nogatu, gdzie zachowały się większe jego powierzchnie w Nadl. Kwidzyn (ok. 270 ha), Elbląg (ok. 200 ha) i Starogard (ok. 90 ha). Drugi — to tzw. las łęgowy przystrumieniowy, wykształcony w dolinach strumieni wąskimi smugami (np. w Nadl. Kolbudy — ok. 30 ha, Choczewo — 34 ha, Gdańsk — ok. 3 ha). Lasy te ciągną się zazwyczaj długimi wąskimi smugami i w taksacji urzędniowej bywają w większości niewydzielane, lecz ze względu na kształt włączane częściami do sąsiednich wydzieleń. I tak np. w Nadl. Gdańsk kartografia siedliskowa wykazuje ok. 30 ha tych siedlisk, a w taksacji urzędniowej powierzchni ich uległa zredukowaniu do 3 ha. Łęgi przystrumieniowe powinny zatem być wydzielane w urządzaniu lasu i traktowane pod względem hodowlanym całościowo i nie włączane do innych wydzieleń. A siedliska lasów łęgowych należą do najżyźniejszych w naszych lasach i powinny być odpowiednio zagospodarowane.

Ekologiczna rola lasotwórcza dębu

Dąb reprezentowany jest u nas przez trzy gatunki: dąb szypułkowy — Dbs (*Quercus robur* L. = *Q. podunculata* Ehrh.), dąb bezszypułkowy — Dbb (*Q. sessilis* Ehrh. = *Q. sessiliflora* Salisb.) i dąb omszony (*Q. pubescens* Willd.). Z tych trzech gatunków rodzimych tylko dąb szypułkowy i dąb bezszypułkowy są przedmiotem hodowli w lesie. Dąb omszony jest

reliktem i podlega ochronie (Bielinek nad Odrą). Z gatunków obcych wprowadzany jest dąb czerwony (*Q. rubra* L.) pochodzenia północno-amerykańskiego.

Dąb szypułkowy występuje na terenie całego kraju, a w górach do wysokości 600–700 m n.p.m., dąb bezszypułkowy wchodzi nieco wyżej w góry, ale nie obejmuje swym zasięgiem północno-wschodniej części Krainy II — Mazursko-Podlaskiej. Na terenie gdańskiej dyrekcji lasów występują więc oba dęby rodzime. Wykazują one pewne swoiste właściwości w budowie, w biologii i w wymaganiach ekologicznych w odniesieniu do warunków siedliskowych, uzasadniające potrzebę rozróżniania ich w hodowli lasu. Jest to jednak dość problematyczne ze względu na wspólne u nas ich występowanie na jednym terenie, niekiedy nawet w jednym drzewostanie, a także tworzenie krzyżówek. Dąb szypułkowy wiąże się na ogół bardziej z glebami cięższymi i siedliskami żyzniejszymi, lasowymi, wchodzi też na siedliska wilgotniejsze oraz na mady rzeczne, tworząc lasy łęgowe. Dębowi bezszypułkowemu lepiej odpowiadają gleby lżejsze, a więc siedliska borów mieszanych i lasów mieszanych i raczej unika siedlisk wilgotnych. Rozwija się nieco później od dębu szypułkowego i wykazuje większą odporność na przymrozki. Oba dęby na naszym terenie odnawiają się miejscami drogą naturalną, ale głównie stosowane jest odnawianie sztuczne.

Skala ekologiczno-siedliskowa obu dębów jest dosyć szeroka, ale ich naturalna rola lasotwórcza w typach siedliskowych lasu i zbiorowiskach roślinności leśnej jest wyraźnie zróżnicowana. W dolnym przedziale amplitudy ekologicznej dąb pojawia się już na siedliskach Bśw, i to głównie dąb bezszypułkowy, ale tylko w roli podszytu lub dorasta z rzadka do dolnego piętra w drzewostanach sosnowych. W Krainie Bałtyckiej w takiej roli na siedliskach Bśw pojawia się również buk i to z punktu widzenia biocenotycznego i ekologicznego z rezultatem nawet lepszym niż dąb.

W borach mieszanych, gdzie siedliska odpowiednie są raczej dla dębu bezszypułkowego, wchodzi on do górnego piętra drzewostanu. Na siedliskach borów mieszanych, aczkolwiek spotykany jest dąb niekiedy w roli gatunku panującego (np. Nadl. Elbląg — 2% pow. typu, Strzebielino, Lębork — ok. 3%), to w lasach gospodarczych na tych siedliskach powinien raczej pełnić rolę domieszki w drzewostanach sosnowych. Jakość techniczna dębu w borach mieszanych jest na ogół niska, głównie ze względu na znaczną krzywiznę i sękatość pni, chociaż jego drobnostłoste drewno jest cechą dodatnią. Z tego względu w borach mieszanych powinna przeważać rola domieszki biocenotycznej dębu nad produkcyjną.

W lasach mieszanych dąb wykazuje już pełnię rozwoju. Siedliska świeże są przy tym odpowiedniejsze dla dębu bezszypułkowego, a wilgotne raczej dla dębu szypułkowego. Lasy mieszane na naszym terenie różnicowane są na dwa główne zbiorowiska roślinności leśnej, w których naturalna rola lasotwórcza dębu jest niejednakowa. W kwaśnej buczynie niżowej (*Luzulo pilosae-Fagetum*) dominującą rolę wykazuje buk, a dędowni przypada raczej rola domieszki. Natomiast w kwaśnym bukowo-dębowym lesie mieszanym (*Fago-Quercetum petr.*) dębowni z natury rzeczy przypada rola gatunku panującego, dzielona na siedliskach świeżych z sosną, a w Krainie Bałtyckiej również z bukiem. W lasach gospodarczych oba te gatunki w LMśw zdominowane są w drzewostanach przeważnie przez sosnę. Aktualnie dąb w roli gatunku panującego w lasach mieszanych występuje średnio na ok. 6% powierzchni tych siedlisk. Większy procent wykazują: Nadl. Choczewo — ok. 17%, Elbląg — ok. 11%, Kolbudy — ok. 8%, Strzebielino — ok. 9%, a stosunkowo mały: Nadl. Gdańsk (3%), Kartuzy (1%). Gdyby górne wartości tych danych przyjąć za orienta-

cyjny wskaźnik potencjalnych możliwości lasotwórczych dębu w lasach mieszanych, to udział jego może i powinien być zwiększony, zwłaszcza w nadleśnictwach o małym udziale drzewostanów dębowych, do ok. 15–20% powierzchni drzewostanów z panującym dębem, a w LMw nawet większy (do ok. 30–40%), oraz w roli domieszki do ok. 20–30% w składzie gatunkowym drzewostanów.

Najbardziej odpowiednie dla dębu są siedliska typowo lasowe, a więc lasu świeżego, lasu wilgotnego i lasu łęgowego. Są to naturalne ekosystemy leśne dębu szypułkowego, gdzie cenny ten gatunek osiąga pełny rozwój i wysoką produktyjność. Na tutejszym terenie w Lśw wyróżnia się trzy główne zbiorowiska leśne, w których dębowi przypada rozmaita naturalna rola lasotwórcza. W zbiorowisku typu żyznej buczyny niżowej (*Melico-Fagetum*) gatunkiem panującym z natury rzeczy w Krainie Bałtyckiej jest buk, tworzący z reguły lite drzewostany, a dąb ustępuje dynamicznej konkurencji cienioznośnego buka. Drugie zbiorowisko — to żyzniejszy wariant kwaśnej buczyny (*Luzulo pilosae-Fagetum*), gdzie dąb wchodzi do drzewostanów bukowych jako mniej lub więcej liczna domieszka i taka jego rola w lasach gospodarczych powinna być utrzymana z możliwością odgrywania roli gatunku współpanującego z bukiem na korzystniejszych dla niego stanowiskach, jak na cieplejszych dosłonecznych stokach wzgórz morenowych. Typowym dla dębu zbiorowiskiem jest subatlantycki las grabowo-dębowy (*Stellario-Carpinetum*). Zajmuje on niższe położenia terenowe, często doliny międzymorenowe, oraz tereny równinne na siedliskach lasu świeżego i lasu wilgotnego jako tzw. lasy grądowe. Lasy te występują dość licznie na naszym terenie, lecz w Krainie Bałtyckiej dąb został w dużej mierze z nich wyparty przez buka, a nierzadko też przez wprowadzonego świerka. Dąb w tym zbiorowisku leśnym jest naturalnym gatunkiem panującym i taką rolę powinien utrzymywać w lasach gospodarczych, z domieszką lipy, grabu i innych cennych gatunków liściastych, z grabem i leszczyną w dolnych piętrach drzewostanu, w Lw z domieszką jesionu, a w granicach Krainy Bałtyckiej również z domieszką buka. Według danych urzędniowych (patrz tabela) drzewostany z panującym dębem na siedliskach Lśw stanowią średnio tylko 10% powierzchni. Niektóre nadleśnictwa wykazują większy udział drzewostanów dębowych w Lśw jak: Starogard — 14%, Elbląg — 12%, Lębork — 24%, ale są też nadleśnictwa o małym udziale rzędu ok. 2%, jak: Gdańsk, Kartuzy, Strzebielino. Mały udział drzewostanów dębowych w tych nadleśnictwach nie ma wyraźnych przyczyn przyrodniczo-leśnych, lecz może być tłumaczony pewnym nastawieniem gospodarczym skierowanym na gospodarowanie na korzyść buka, łatwiejszego w hodowli niż dąb. Należałoby jednak, zarówno ze względów przyrodniczych jak i gospodarczych, zwiększyć ogólnie udział dębu w Lśw do ok. 20–30% powierzchni drzewostanów z panującym dębem i stosować podobny procent jego występowania jako domieszki w drzewostanach bukowych gdzie to możliwe. W lasach tzw. grądowych dąb powinien pełnić rolę gatunku panującego.

Na siedliskach Lw drzewostany z panującym dębem występują obecnie średnio na ok. 10% powierzchni tego typu, a Lł zaledwie na 3% (!). Siedlisk tych jest w gdańskiej dyrekcji lasów wprawdzie niewiele, bo łącznie ok. 1,5 tys. ha, ale są to siedliska bardzo żyzne i powinny przeto być odpowiednio zagospodarowane, a są one szczególnie stosowne dla dębu z domieszką cennych liściastych, zwłaszcza jesionu. Drobniejsze fragmenty tych siedlisk, w formie których często występują, bywają po prostu nieuwzględniane i zaniedbywane w prawidłowym ich zagospodarowaniu hodowlanym. Z tego względu też smugo-

wo występujące lasy łęgowe przystrumieniowe powinny być wydzielone i traktowane całościowo, aby nie gubiły się w planowaniu i postępowaniu hodowlanym.

W ostatnich latach zaznaczyło się zwiększanie roli lasotwórczej dębu w tutejszej dyrekcji lasów. Zaktualizowane dane wg stanu na 1.1.1992 r. wyraźnie na to wskazują (patrz tabela). Nie analizując szczegółowej tych danych, można ogólnie stwierdzić, że w ostatnim 10–15 leciu zaznacza się znaczący wzrost powierzchni drzewostanów z panującym dębem. Są to oczywiście uprawy i młodniki pierwszej klasy wieku. Wzrost ten wykazuje większość nadleśnictw, zwłaszcza leżących w Krainie Bałtyckiej, a więc tych o znacznym udziale siedlisk lasowych, jak: Lębork, Choczewo, Kolbudy, Starogard, Elbląg, Kwidzyn. Dzięki świadomym i częściowo wymuszonym (wiatrowały) działaniom leśników przywracana jest właściwa rola lasotwórcza dębu w gdańskich lasach..

Dębowi jak i innym gatunkom naszych lasów zagrażają niebezpieczeństwa powodowane zatruciem środowiska i nadchodzącymi zmianami klimatu, a ostatnio nasila się czarna zgnilizna pni i munifikacja żołądzi. Tym bardziej więc cenny ten rodzaj wymaga mądrej i pieczołowitej hodowli w celu zwiększenia jego udziału w naszych lasach.

Podsumowanie

- W nadleśnictwach RDLP Gdańsk, położonych zwłaszcza w Krainie Bałtyckiej, jest duży areal siedlisk lasowych stosownych do hodowli dębu.
- Na terenie lasów gdańskiej dyrekcji występują oba dęby rodzime: dąb bezszypułkowy — głównie na siedliskach borów mieszanych i lasów mieszanych i dąb szypułkowy — przeważnie na siedliskach lasowych.
- Dąb został wyparty z właściwych sobie siedlisk w dużej mierze przez ekspansywnie dynamiczny buk przy niewłaściwej gospodarce hodowlanej niekorzystnej dla dębu.
- W wielu nadleśnictwach gdańskich jest, zwłaszcza na terenie Krainy Bałtyckiej, znaczny procent drzewostanów z panującym dębem na siedliskach lasowych.
- Dębowi należy przywrócić, ze względów przyrodniczych i gospodarczych, jego większą naturalną rolę lasotwórczą, zwłaszcza na siedliskach lasowych, gdzie wykazuje pełny rozwój i wysoką produktyjność.
- W lasach produkcyjnych udział dębu powinien wynosić:
  - w borach mieszanych: w roli domieszkowej ok. 20–30% składu gatunkowego drzewostanu, w Krainie Bałtyckiej łącznie z bukiem;
  - w lasach mieszanych: w roli gatunku panującego (i współpanującego) na ok. 15–20% powierzchni siedlisk oraz w roli domieszki ok. 20–30% składu drzewostanu;
  - w Lśw: w roli gatunku panującego na ok. 20–30% powierzchni siedlisk oraz w roli domieszki w ok. 20–30% składu drzewostanu;
  - w Lw i Lł: dąb w roli gatunku panującego na wszystkich siedliskach z natury odpowiednich dla dębu.
- W ostatnim 10–15-leciu w wielu nadleśnictwach, zwłaszcza w Krainie Bałtyckiej, zaznacza się wyraźny wzrost powierzchni drzewostanów z panującym dębem.

Gdańsk, 15.06.1993

Summary

The report identifies favourable site conditions for oak stands within the Gdańsk RDSF area that partly falls to the Baltic nature-forest province, and those being less favourable in the part situated within the Great Poland-Pomerania province. Good site conditions for oak are to be found out in all forest districts located within the region of the Baltic forest province, that contains a considerable amount of broadleaved sites.

The table set shown here in the report and citing figures taken from forest masterplans presents the share of forest land with dominating oak by individual forest districts and forest site types. This share ranges from 2 to 12% (7% on the average) of the area of the forest districts situated within the Baltic Province, while it does not exceed 1% in the forest districts situated in the Great Poland-Pomerania province. The area with dominating oak is presently about 6.4% of forest land throughout the Gdańsk RDSF region, and this is too little amount as referred to silvicultural potentials of the site.

In the last decade the Gdańsk foresters extended the share of areas with dominating oak from about 9.5 thous. ha (5.1%) to about 11.8 thous. ha (6.4%); the share of oak as forest admixture also increased. According to site conditions the share of oak should increase to about 15–30% in the forest districts situated within the area of the Baltic Province, containing a considerable area of broadleaved sites. The action of the Gdańsk RDSF Silviculture Section follows then this direction.